

Zdroworozsądkowe poznanie w praktyce edukacji ekologicznej Kościoła katolickiego

Słowa kluczowe: edukacja ekologiczna, poznanie, zdrowy rozsądek, praktyka edukacyjna

Wprowadzenie

Środowisko społeczno-przyrodnicze stanowi przestrzeń wielowymiarowej aktywności człowieka. Wszelkie przejawy działalności człowieka w tym środowisku są następstwem uprzednio obranego sposobu postępowania. Ma to miejsce zarówno w edukacji najmłodszych grup wiekowych, jak i osób dorosłych. Humanistyczna refleksja nad miejscem człowieka w przyrodzie, jego oddziaływaniem na tę przyrodę pozwala wyprowadzić wnioski, że zdroworozsądkowe poznanie skłania człowieka do podej-

mowania odpowiednich aktów decyzyjnych, a w konsekwencji wyborów i czynów. Warunkiem jest posiadanie odpowiednio skategoryzowanego katalogu wartości. To, jaki on będzie, zależy m.in. od procesu edukacyjnego. Człowiek, będąc istotą społeczną, siłą rzeczy funkcjonuje w określonym środowisku, a to wymusza przyjęcie i uwzględnienie panujących w nim reguł¹.

Współcześnie dla przeciętnego człowieka liczą się głównie profity, jakie może otrzymać dla siebie z różnych źródeł

Dr Marcin Klimski, adiunkt w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Pracownik Centrum Ekologii i Ekofilozofii na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej UKSW.

¹ Por. M. Kaniewska, M. Klimski, *Edukacja globalna wzmocnieniem procesu budowania solidarnego i sprawiedliwego świata*, w: *Theoria i praxis zrównoważonego rozwoju. 30 lat od ogłoszenia raportu Brundtland*, red. R.F. Sadowski, Z. Łepko, Warszawa 2017, s. 286-291.

w tym ze środowiska społeczno-przyrodniczego. W związku z tym konieczna jest realizacja przez różne instytucje szeroko rozumianej edukacji na rzecz środowiska społeczno-przyrodniczego, potocznie nazywanej ekologiczną. Należą do nich te, które podejmują edukację formalną, tj. szkoły, uczelnie wyższe, ale również nieformalne, które wspierają powszechny system edukacji. W tym przypadku dużą rolę odgrywa rodzina będąca kolebką pierwszych i niezbędnych informacji, jakie przekazują rodzice swoim dzieciom. Już od najmłodszych lat dziecko powinno poznawać środowisko przyrodnicze, procesy, jakie w nim zachodzą, oraz uczyć się odpowiedniego poszanowania jego komponentów. Ta prosta, jak się wydaje, do wdrożenia recepta na podjęcie edukacji ekologicznej w celu troski o świat społeczno-przyrodniczy nie zawsze jest w stanie przebić się we współczesnej cywilizacji obojętności.

Poznanie zdroworozsądkowe stanowi ważne źródło wiedzy z punktu widzenia problematyki ochrony środowiska. Takie poznanie pozwala na właściwą, pozbawioną zafałszowania ocenę bieżącego stanu środowiska społeczno-przyrodniczego, a w konsekwencji skłania człowieka do podjęcia dzia-

łań prewencyjnych i ochronnych w tych sferach, które wymagają takich przedsięwzięć. Zatem problematyka zdroworozsądkowego poznania powinna znaleźć swoje zastosowanie w edukacji ekologicznej, gdyż takie poznanie pomaga człowiekowi kształtować swoją świadomość. W konsekwencji nie pozostaje on w postawie pasywnej wobec problemów środowiskowych. Ponadto zrozumienie zagrożeń środowiskowych, opartych na tym poznaniu, pomaga odrzucić wszelkie przesłanki noszące miano *fake news*.

Holistycznie ujęte zagadnienia, związane z pilną potrzebą objęcia działaniami ochronnymi przestrzeni społeczno-przyrodniczej, mają również swoje odzwierciedlenie zarówno w misji edukacyjnej Kościoła katolickiego, jak i w jego organizacjach opisanych w niniejszym tekście. Wspomniana misja wiąże się z humanistyczną refleksją nad kryzysem środowiskowym oraz stanowi płaszczyznę praktyczno-edukacyjną. Obie aktywności środowisk chrześcijańskich sięgają do danych zaczerpniętych z poznania zdroworozsądkowego, będącego cennym narzędziem w pozyskiwaniu i ustalaniu rzetelnych informacji.

Głos Kościoła katolickiego w kwestii potrzeby ochrony środowiska społeczno-przyrodniczego

Wagę problematyki ochrony środowiska społeczno-przyrodniczego dla edukacyjnej misji Kościoła dostrzegł papież Paweł VI. W swoich wystąpieniach podkreślał on, iż na każdym człowieku

cięży moralna odpowiedzialność za takie korzystanie ze środowiska naturalnego, aby pozostawić go również dla przyszłych pokoleń. Wydaje się, że impulsem do zgłębiania dalszej problema-

tyki moralnej oraz społecznej przez Ojca Świętego był raport sekretarza generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych Sithu U Tanta z 26 maja 1969 roku pt. *Człowiek i jego środowisko*², który zyskał w ówczesnym czasie rozgłos na całym świecie. Głos Kościoła w sprawie ochrony środowiska był również obecny podczas Konferencji Narodów Zjednoczonych. Wydarzenie to miało miejsce w Sztokholmie i przypadało na okres 5-17 czerwca 1972 roku. Watykan wystosował w tym czasie dwa dokumenty, z których pierwszy pt. *Gościnna Ziemia dla przyszłych pokoleń*³ skierowany był do Maurice Stronga sekretarza generalnego tejże konferencji, oraz drugi, który był wyrazem poglądów Papieża zabranych i przygotowanych przez grupę ekspertów. Dokument ten zatytułowany był *Stanowisko Stolicy Apostolskiej wobec ochrony środowiska naturalnego*⁴. Analizując ten dokument, można zauważyć w nim kilka istotnych konkluzji naświetlających edukacyjny wymiar rozważań Kościoła w kwestii ekologii.

Pierwszym wnioskiem płynącym z przytoczonego raportu jest fakt, że człowiek i środowisko stanowią jedność. W konsekwencji środowisko musi służyć dalszemu holistycznemu rozwojowi człowieka, przez co nie może to być obojętne ani dla ludzkiego sumienia, ani dla

kultury. Drugi wniosek prowadzi do stwierdzenia, że wszelkie dobra, pochodzące ze środowiska naturalnego, są wspólne dla wszystkich ludzi, co narzuca zobowiązanie do sprawiedliwego dysponowania nimi także w aspekcie globalnym. Te moralne postulaty podjęte były również w wystosowanym do Stronga dokumencie.

Przytoczone zasady, głoszone przez Stolicę Apostolską, wskazują na antropocentryczne zorientowanie zagadnień ochrony środowiska, gdyż wszelkie imperatywy moralne i wynikające z nich edukacyjne postulaty skierowane są do człowieka. Papież Paweł VI w *Orędziu na Światowy Dzień Ochrony Środowiska Naturalnego* apelował o racjonalne korzystanie ze środowiska, które będzie godne współczesnego człowieka. Prosił również, aby dołożyć wszelkich starań, by obecne i przyszłe pokolenia rozwijały się w ekologicznych warunkach środowiska⁵. W tym przypadku zdroworozsądkowe poznanie będzie pozwalało człowiekowi na dokonywanie odpowiednich wyborów, racjonalnych i pozbawionych zafałszowań. Nieobojętnym na kwestie ochrony środowiska był również papież Jan Paweł II. Świadczą o tym treści ekologiczne jego encyklik i przemówienia kierowane do uczestników licznych spotkań. W en-

² Zob. http://web.archive.org/web/20080401001208/www.kwik.kapkap.pl/www/raport_u_thanta.html (dostęp: 12.05.2021).

³ Paul VI, Message to the Stockholm Conference on Human Environment *A Hospitable Earth for Future Generations*, Watykan, 1.06.1972, http://conservation.catholic.org/pope_paul_vi.htm (dostęp: 29.04.2021).

⁴ Paweł VI, *List do Maurice Stronga sekretarza generalnego konferencji Narodów Zjednoczonych o ochronie środowiska człowieka*, Watykan, 1.06. 1972, https://www.vatican.va/content/paul-vi/en/messages/pont-messages/documents/hf_p-vi_mess_19720605_conferenza-ambiente.html (dostęp: 12.05.2021).

⁵ Por. T. Ślipko, A. Zwoliński, *Rozdroża ekologii*, Kraków 1999, s. 22 – 27.

cyklicie *Centesimus annus* papież Jan Paweł II przypomina, że wśród różnych obowiązków państwa jest również ten stanowiący o zabezpieczeniu dóbr zbiorowych, jakim są środowisko naturalne i środowisko ludzkie. Z perspektywy czasu, jaki minął od publikacji tej encykliki, przesłanie Papieża jest wciąż aktualne i wymagające ciągłego przypominania⁶. Z kolei encyklika *Sollicitudo rei socialis* poucza o zgubnym fenomenie postępu, który nie może być rozumiany jako proces przebiegający w sposób nieskończony, dający nieograniczone dobra konsumpcyjne. Papież zaznacza, że niepoohamowana chęć zdobywania wszelkich dóbr materialnych prowadzi wprost do zatracenia się w permanentnej chęci posiadania: „(...) jeśli się nie jest uodpornionym na wszechobecną reklamę i nieustannie kuszące propozycje nabycia nowych produktów, wówczas im więcej się posiada, tym więcej się pożąda, podczas gdy najgłębsze pragnienia pozostają niezaspokojone, a może nawet zagłuszone”⁷. Istotnym przesłaniem Ojca Świętego, rzutującym na zagadnienie ochrony środowiska, które z dużą siłą zaczęło wzbudzać zainteresowanie globalne, było wystosowane Orędzie na Światowy Dzień Pokoju przypadający 1 stycznia 1990 roku. Dokument ten był całościowo ukierunkowany na uwrażliwienie ludzi na kwestie ochrony środowiska. Papież apelował: „(...) cała ludzka

wspólnota – jednostki, państwa i organizacje międzynarodowe – ma obowiązek wykazania się na tym polu odpowiedzialnością”⁸. Ponadto Papież zwrócił uwagę, iż obok zagrożeń dla pokoju, jakimi są: lokalne konflikty zbrojne, ciągłe doskonalenie sił zbrojnych, niesprawiedliwe korzystanie z dóbr czy obojętność społeczna, należy wymienić również brak szacunku wobec komponentów przyrody, nieracjonalne korzystanie z jej bogactw i pogarszającą się jakość życia człowieka. Ponadto wszelkie skutki, jakie niesie za sobą degradacja środowiska naturalnego w wyniku antropogennych postępowań, w kontekście nauki Kościoła uważane są za niegodne natury człowieka i niezgodne z planem Stwórcy. Zaisnialy stan musi zostać rozpatrzony w kontekście etycznej, a przez to moralnej zmiany nastawienia ludzkiej egzystencji. Kwestie potrzeby ochrony środowiska społeczno-przyrodniczego powinny znaleźć swoje miejsce również w perspektywie edukacyjnej. To za jej sprawą możliwe staje się uwrażliwienie człowieka na sens i powinność dokładania wszelkich starań pojedynczej jednostki o miejsce doczesnej egzystencji. Ponadto Stolica Apostolska podaje kilka postulatów, za pomocą których zbliżający się kryzys społeczno-ekologiczny może zostać spowolniony. Położony jest akcent na utworzenie międzynarodowego systemu zarządzającego zasobami

⁶ Por. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_01051991_centesimus-annus.html (dostęp: 04.08.2021).

⁷ https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_30121987_sollicitudo-rei-socialis.html (dostęp: 08.08.2021).

⁸ Jan Paweł II, Orędzie na XXIII Światowy Dzień Pokoju, *Pokój z Bogiem stwórcą, pokój z całym stworzeniem (1 stycznia 1990)*, „Zielony zeszyt REFA” (2005) 6.

bami środowiskowymi, który pozwala równomiernie z nich korzystać. Zwraça się również uwagę, aby w Karcie Praw Człowieka uwzględnić prawo do życia w bezpiecznych warunkach środowiskowych. Walka z ubóstwem w krajach Trzeciego Świata, będąca następstwem wyjąłowania ogromnych połaci ziemi, także stała się postulatem zawartym w orędziu. Dokument ten poddaje pod dyskusję zagadnienia oscylujące wokół badań militarnych, w szczególności wszelkie próby produkcji broni biologicznej i bakteriologicznej. Aby sprostać tym wszystkim aspektom, które w jakikolwiek sposób dotyczą poszczególnych komponentów środowiska społeczno-przyrodniczego, niezbędne staje się zerwanie z konsumpcyjnym stylem życia nieraz podbudowanym hedonistycznymi przesłankami. Ojciec Święty wzywał do „nowej ogólnołudzkiej solidarności” w celu naprawy skutków uprzemysłowienia oraz do podjęcia wysiłku, aby kryzys ekologiczny nie postępował w tak szybkim tempie⁹.

Pontyfikat Jana Pawła II, z racji długości jego trwania, pozwolił na ustosunkowanie się do skutków środowiskowych, jakie niosły za sobą niewłaściwie reali-

zowane działania współczesnych ludzi. Papieżowi Janowi Pawłowi II bliska była problematyka społeczno-przyrodnicza, którą często uwzględniał w swoich encyklikach. Ponadto zalecał moralną przemianę, która urzeczywistni się w działaniach skłaniających do ochrony świata przyrody¹⁰.

Przywołane powyżej przyczyny pogarszającego się stanu środowiska, będące jedynie sygnalizacją tego problemu, doprowadziły poniekąd do podjęcia różnorodnych działań mających na celu zahamowanie tych negatywnych następstw. Potrzeba aktywizacji społecznej o charakterze teoretyczno-praktycznym stała się kluczowym wyzwaniem dla ekologii integralnej, na którą powołuje się w swojej encyklice *Laudato si'* papież Franciszek. Tym samym nakreśliła w niej możliwe kierunki działań naprawczych, właśnie w trosce o wspólny dom. Ze względu na szeroką problematykę badawczą ekologii integralnej wiele zagadnień może być analizowanych i diskutowanych na gruncie nauk humanistycznych (szczególnie filozofii, a w jej obrębie etyki), społecznych, pedagogicznych oraz tych *stricte* związanych z ochroną środowiska społeczno-przyrodniczego, np. sozologia¹¹.

⁹ Por. W. Tyburski, *Pojednać się z Ziemią. W kręgu zagadnień humanizmu ekologicznego*, Toruń 1993, s. 9-11.

¹⁰ Zob. tamże, s. 28-39.

¹¹ Termin ten upowszechniony został przez Walerego Goetela w drugiej połowie XX wieku. Sozologia wskazuje na naukę, której przedmiotem jest ochrona przyrody, a w konsekwencji troska o naturalne oikoc człowieka. W związku z bogatym dorobkiem naukowym w dziedzinie holistycznej ochrony środowiska, termin „sozologia” został poszerzony treściowo i zakresowo. Józef M. Dołęga, *Ekofilozofia i jej otulina*, w: *Rozmaitości ekofilozofii*, red. Antoni Skowroński (Olecko, Wydawnictwo Wszechnicy Mazurskiej Acta Universitatis Masuriensis, 2006), 58-59.

Zdrowy rozsądek w poznawaniu przez człowieka rzeczywistości przyrodniczej

Zaistnienie człowieka na ziemi wymusiło na nim podjęcie pewnych niezbędnych do egzystencji działań. On jako byt odrębny w strukturze środowiska przyrodniczego zdany był na siebie już od pierwszych chwil swojej ziemskiej wędrówki. Musiał zmierzyć się z ograniczeniami środowiska, co wiązało się z umiejętnym zagospodarowywaniem otoczenia, konstytuowaniem życia społecznego, a na dalszych etapach z rozwojem sfery naukowej i religijnej. Można pokusić się o stwierdzenie, że człowiek był najmniej dopasowany do środowiska przyrodniczego ze wszystkich bytów, jakie go konstytuują. Przejawiało się to w jego wrażliwości na dochodzące do niego bodźce zewnętrzne, w postaci nieprzyjaźnie nastawionego otoczenia, oraz wewnętrzne, powodujące choroby. Wszystko to sprawiło, iż człowiek stopniowo umacniał swoją pozycję w rzeczywistości za sprawą postępowania zgodnego z jego naturalnym i zaimprovizowanym poznaniem. Doświadczał otoczenia i analizował wszystko w takim stopniu, w jakim pozwalało mu to proste poznanie. To wszystko przekładało się również na powolne sondowanie własnej osoby i płynne łączenie zebranego doświadczenia, które wyraża się do dnia dzisiejszego w postaci kultury. Zatem poznanie było i jest fundamentem ludzkiego życia¹². To poznanie, niebędące jeszcze uprawomocnione

pod względem metodycznym, prowadzone było z racjonalnie obranym celem, do którego człowiek zmierzał na drodze swojego dostosowywania się do środowiska. Można stwierdzić, że było to zdroworozsądkowe poznanie oparte na ludzkiej mądrości. Zdrowy rozsądek należy zatem rozumieć jako postawę poznawczą¹³.

Płaszczyzny ludzkiego życia poznawczego wzajemnie się przenikają i uzupełniają dając obraz zdroworozsądkowego rozumienia rzeczywistości. Fundamentalne powinności moralne też są powszechnie rozumiane i nie podlegają społecznym dyskusjom. Podobnie jest w przypadku etycznego odniesienia człowieka do środowiska społeczno-przyrodniczego, które powinno być uznane za dobro wspólne i oparte na jego zdroworozsądkowym poznaniu. Zdroworozsądkowe poznanie jest dla wszystkich ludzi źródłem do działań. Ponadto nie stanowi nawoływań do podejmowania aktywności opartych na nadzbyt abstrakcyjnych teoriach, często niedostępnych dla zwykłego człowieka, niezrozumiałych i podważających zasadność zdroworozsądkowego porządku poznawczego. To przednaukowe źródło działań stanowi podwaliny normalnego, a przede wszystkim racjonalnego egzystowania każdego człowieka, niezależnie od tego, czy jest on w relacji indywidualnej do drugiego człowieka,

¹² Por. M.A. Krąpiec, *Elementy filozofii poznania*, w: M.A. Krąpiec, S. Kamiński, Z.J. Zdybicka, i in., *Wprowadzenie do filozofii*, Lublin 1999, s. 342.

¹³ Por. tamże.

środowiska czy w relacji społecznej. Zdarza się również, iż zdroworozsądkowe źródło informacji poznawczych może dostarczyć człowiekowi błędnych lub niespójnych przesłanek na temat poznawanego przedmiotu. Takie sytuacje mają miejsce w momencie, gdy zostają nam przekazane zniekształcone dane pochodzące z poznania zmysłowego. Nie stanowi to jednak istotnych konsekwencji dla człowieka, gdyż takie zdarzenia występują sporadycznie i w perspektywie czasu są weryfikowane za sprawą informacji pochodzących ze zdroworozsądkowego poznania¹⁴. Oczywiście poznanie ludzkie pozwala na dokonanie diagnozy otaczającej rzeczywistości przyrodniczej. Jest to proces, który dany jest tylko człowiekowi i to on między innymi wyróżnia go z grona wszystkich komponentów środowiska. Człowiek zgłębia rzeczywistość za pomocą naturalnego procesu poznania i nie ustosunkowuje się do niej negatywnie. Wszelkie bodźce poznawcze napływają ze środowiska i są w konsekwencji analizowane. Stanowią pośrednictwo poznawcze, na podstawie którego człowiek rzeczywistość daną mu w poznaniu, odpowiednio doświadcza, i jeżeli jest to konieczne, instrumentalizuje. Takie przekształcanie świata przyrody jest realizowane ze względu na potrzeby człowieka.

Człowiek poznaje przyrodę między innymi za sprawą bycia z nią w relacjach. Cieleśność ludzka nakłada na każdą osobę pewnego rodzaju konieczności. Są nimi potrzeby wynikające z natury psy-

chofizycznej człowieka, do których należą m. in. życie w otoczeniu przyrody oraz przetwarzanie jej w celu zapewnienia sobie możliwości dalszego bytowania. W tym też można zauważyć pewną nierównowagę w odniesieniu człowiek-przyroda. Przyroda długi czas mogła istnieć bez człowieka, co wskazywało na jej niezależność od niego. Jednak jej bogactwa, które przejawiają się w rozmaitych zasobach pozyskiwanych przez człowieka, stanowią dla niego źródło potrzebne do bytowania. Znaczne potrzeby natury egzystencjalnej, jakie ma człowiek, są cały czas zaspokajane rezerwuarem potencjałów przyrodniczych. To wszystko wskazuje na celowość przyrody, czyli adekwatnie dopasowaną do człowieka jej budowę wewnętrzną. Zatem rzeczywistość przyrodnicza jest w relacji wspomagającej w stosunku do człowieka, a dzieje się to za sprawą jej swoistego odniesienia, które stanowi zasadniczy status egzystencjalny¹⁵. Nie podlega dyskusji fakt, że przyroda, musi być w świecie koordynowana przez człowieka. Z tym wiąże się również konieczność ujęcia jej ochrony w systemach prawnych, jakie funkcjonują w społeczności ludzkiej.

Obszar przyrodniczy stanowi dla człowieka wiele różnych, i to bez wątplenia, koniecznych, wartości umożliwiających mu bytowanie. Pozwala na jego wieloaspektowe kształtowanie potrzeb, które w każdym przypadku powinny być rozumnie formowane. Można przyjąć, iż rzeczywistość przyrodnicza jest środkiem do aktywizacji

¹⁴ Por. tamże, s. 342-343.

¹⁵ Por. T. Ślipko, A. Zwoliński, *Rozdroża ekologii*, s. 133-134.

zadanej człowiekowi doskonałości, a tym samym partycypuje w należytej mu godności moralnej. W tak ujętym opisie widać, że przyroda zyskuje nowy wymiar, który przejawia się w humanistycznym aspekcie relacji do człowieka¹⁶. Służebny charakter przyrody, wraz z moralną naturą każdego człowieka, kształtuje związek moralny pomiędzy nimi. Skutkiem tej więzi jest kryterium stanowiące o podporządkowaniu rzeczywistości przyrodniczej obszarowi ludzkiemu, ale tylko w takim wymiarze, jaki jest konieczny do spełnienia wszelkich moralnych predestynacji osoby. Płaszczyzna antropologiczna wskazuje, że postrzeganie człowieka, jako doskonalszego w hierarchicznym porządku komponentów środowiska, staje się możliwe, ponieważ zawiera on w swej strukturze substancjalny pierwiastek duchowy istnienia i realizowa-

nia się. Za sprawą tego pierwiastka byt ludzki jest osobowym podmiotem świadomym swojej godności. Za jego przyczyną może także podejmować wyznaczone przedsięwzięcia życiowe¹⁷.

Zdroworozsądkowe poznanie zapewnia człowiekowi możliwość podejmowania odpowiednich czynności w celu jak najskuteczniejszego zapobiegania dewastacji środowiska społeczno-przyrodniczego. Jest on wyposażony w zdolności poznawcze, które po dokonaniu odpowiedniej analizy pozwalają odnieść się, w aspekcie m.in. moralnym, do zadanej rzeczywistości. Rozumienie praw, jakimi rządzi się holistycznie rozumiana przyroda, wraz z człowiekiem i jego relacjami, przyjmującymi nierzadko wymiar etyki chronienia osób¹⁸, również pomaga przyjąć odpowiednie postawy, które współcześnie nazywa się prośrodowiskowymi.

Kościół katolicki w służbie ekologii – praktyka edukacyjna

Zarysowane w pierwszej części tekstu problemy, na jakie zwracali uwagę zwierzchnicy Kościoła katolickiego, współcześnie mają swoje odzwierciedlenie w praktyce edukacyjnej. Wartym uwagi przedsięwzięciem edukacyjnym, podjętym w wyniku reakcji Kościoła na coraz bardziej uzewnętrzniający się kryzys środowiska społeczno-przyrodniczego, jest powstały w 2015 roku Światowy Ruch Katolików na rzecz Środowiska (GCCM)¹⁹. Jego twórcy

podkreślają, że przyczynkiem do podjęcia przez nich misji praktyczno-edukacyjnej w kwestii ochrony środowiska były dwa wydarzenia. Pierwszym było wydanie przez Stolicę Apostolską encykliki papieża Franciszka pt. *Laudato si'*. Rzeczywiście dokument ten stanowi pewnego rodzaju *novum* w kontekście formy dotychczas wydawanych encyklik. Cechą charakterystyczną jest zawarty w nim przekaz trafiający niemal do wszystkich. Za drugie wydarze-

¹⁶ Por. tenże, *Granice życia*, Kraków 1994, s. 38.

¹⁷ Por. tamże, s. 39.

¹⁸ Por. A. Andrzejuk, *Etyka chronienia osób. Zarys problematyki*, „Rocznik Tomistyczny” 3 (2014), s. 40.

¹⁹ Zob. <https://catholicclimatemovement.global/pl/our-story-pl/> (dostęp: 13.05.2021).

nie, które było powodem podjęcia praktycznych działań przez Światowy Ruch Katolików na rzecz Środowiska, należy uznać klimatyczne porozumienie paryskie COP 21. Oba te wydarzenia, jak podkreślają twórcy, przypadły na 2015 rok i symbolizują występujące w Ewangeli greckie *kairos* tłumaczone jako „odpowiedni moment”²⁰. Priorytetowym zadaniem dla Ruchu stało się podejmowanie inicjatyw edukacyjno-praktycznych związanych z zaistnieniem sprawiedliwości klimatycznej w wymiarze globalnym. Ponadto kolejne działania zorientowane były na kwestie transformacji, o jaką postuluje w encyklice papież Franciszek. Tą zmianą są aktywności zwiększające świadomość problemów środowiskowych, z jakimi aktualnie mierzy się ludzkość w wymiarze globalnym. W tym celu członkowie Ruchu organizowali różne szkolenia, które pomagały w osiągnięciu jeszcze większej skuteczności edukacyjnej ukierunkowanej na kwestie troski o nasz wspólny dom. Rok 2020 ze względu na ograniczenia pandemiczne zmusił członków Światowego Ruchu Katolików na rzecz Środowiska do przeorganizowania dotychczasowej formy pracy, co zaowocowało organizacją licznych webinarów w przestrzeni on-line. Obecnie działania Ruchu wyznaczają dalsze działania na rzecz sprawiedliwości klimatycznej²¹.

Drugą inicjatywą, związaną z wdrożeniem praktyczno-edukacyjnych przesłań zawartych w encyklice papieża Fran-

ciszka, jest projekt *Ekologia integralna encykliki Laudato si' w działaniu wspólnot Caritas i społeczności lokalnych*²². Główną ideą zawartą w projekcie, realizowanym w latach 2019–2021, jest popularyzacja ekologii integralnej, na którą zwraca uwagę papież Franciszek. Jak zaznaczają autorzy projektu „(...) powstał on jako odpowiedź na wezwanie papieża Franciszka do troski o wspólny dom – Ziemię, przekładając społeczną naukę Kościoła w zakresie ekologii integralnej na konkretne praktyczne działania”²³. Podjęte przedsięwzięcie zostało zrealizowane w dwóch płaszczyznach. Pierwsza stanowi społeczno-edukacyjną perspektywę, skupioną na lokalnych wspólnotach Caritas z dwunastu diecezji Polski. W tej części projekt zakłada powołanie z każdej diecezji animatorów, którzy zajmą się organizacją konkursów grantowych związanych z inicjatywą społecznych projektów w zakresie ekologii. Projekty powinny podejmować zagadnienia z obszarów: ekologii integralnej, ochrony zasobów wodnych, powietrza, żywności, klimatu, nowej ekonomii, bioróżnorodności, lokalnych kampanii. Społeczno-edukacyjna perspektywa realizowana w tej części projektu to również prowadzenie warsztatów dla lokalnych liderów i wolontariuszy podejmujących wyzwania ekologiczne. Warto zaznaczyć, że projekt swoim zasięgiem objął całą Polskę. Druga płaszczyzna przybliżanego projektu to praktyczne zorganizowanie kampanii crossmediowych. Podczas niej przybliżane są problemy ekologii integralnej w ramach wywiadów,

²⁰ Por. <https://catholicclimatemovement.global/pl/our-story-pl/> (dostęp: 13.05.2021).

²¹ Por. tamże.

²² <https://laudatosi.caritas.pl/projekt-laudato-si/> (dostęp: 13.05.2021).

²³ Tamże.

wystąpień i rozmów prowadzonych z szerokim gronem ekspertów²⁴.

Przytoczone powyżej przykłady aktywności edukacyjno-praktycznych wskazują, że możliwa jest właściwa korelacja pomiędzy postulatami i zaleceniami, wydawanymi przez zwierzchników Kościoła, a ich realizacją edukacyjno-praktyczną prowadzoną przez stowarzyszenia katolickie, czy in-

stytucje charytatywne, np. Caritas Polska. Wydaje się, że jest to dobra praktyka edukacyjna pomagająca wzmocnić klasyczną edukację, mającą miejsce w tzw. ławce szkolnej. Wszelkie aktywności w sferze edukacyjnej, przekładające się na praktykę społeczną, są potrzebne z uwagi na degradację przestrzeni życiowej, jaką jest środowisko społeczno-przyrodnicze.

Zakończenie

Potrzeba uwzględniania zdrowego rozsądku w poznawaniu środowiska społeczno-przyrodniczego oraz wykorzystywania go do właściwego rozumienia problemów w nim występujących wydaje się aktualnym wyzwaniem dla realizacji edukacji ekologicznej społeczeństwa. Współcześnie waga problemów występujących w środowisku społeczno-przyrodniczym dostrzegana jest w wielu kręgach. Pochylają się nad nimi decydenci państwowi, politycy, ekonomiści, prawnicy, naukowcy, ale również przedstawiciele środowisk kościelnych. Dowodem tego są podejmowane rozmaite przedsięwzięcia, z których wiele ma na celu wymiar edukacyjny. W tym przypadku edukacja nie sprowadza się tylko do kwestii formalnej realizacji zagadnień określonych w podstawie programowej konkretnego przedmiotu. Mając na względzie potrzebę zwrócenia uwagi na zagadnienie ochrony środowiska społeczno-przyrodniczego, warto podkre-

ślać pozaformalne aspekty edukacji ekologicznej. Są one skuteczną formą docierania z informacją, zawierającą konkretny problem, do większej liczby odbiorców. Czasy, w jakich przyszło żyć współczesnemu człowiekowi, wymuszają jeszcze większą potrzebę realizacji takich działań. Pluralizm rozumienia problemów występujących w środowisku nierzadko skłania do podjęcia nad nimi refleksji, opartej na danych pochodzących ze zdroworozsądkowego poznania. Rozpatrując potrzebę włączania edukacji ekologicznej w kształcenie, realizowane na wszystkich jego etapach i wszystkich jego formach, widoczna staje się konieczność zwracania większej uwagi na zagadnienie zdroworozsądkowego poznania. Jest to niewątpliwie argument antropologiczny, wysunięty za podjęciem wszelkiej możliwej troski o środowisko społeczno-przyrodnicze między innymi z uwagi na dobro człowieka²⁵. Kluczową argumentacją antropologiczną jest

²⁴ <https://laudatosi.caritas.pl/projekt-laudato-si/>.

²⁵ Por. M. Gogacz, *Antropologiczne i etyczne podstawy ochrony przyrody*, „Studia Philosophiae

uznanie, że tylko człowiek ma takie cechy jak: rozumność, wolność i odpowiedzialność. Za ich pośrednictwem możemy określić szczególny status ontyczny i moralny. Ta wyróżniona pozycja określa odpowiedzialność człowieka za przyrodę, ale przede wszystkim za drugiego człowieka. Wszelkie obowiązki można mieć tylko wobec innych osób, natomiast pozaludzkiem komponentom środowiska przynależą wartości w momencie, gdy będą one w relacji do człowieka. Tak rozumiana relacja staje się przedmiotem praw i obowiązków każdego człowieka. Natomiast od wartości ludzkich uzależniona jest kondycja środowiska przyrodniczego, a więc jego dobro i przetrwanie²⁶.

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że w dyskusji nad miejscem człowieka w przyrodzie widoczne są pewne próby obalenia powyższej argumentacji. Jej przeciwnicy opierają się na uzasadnieniu, iż jest to filozoficzny i zarazem kulturowy kontekst przeprowadzonego rozumowania, a co więcej, budowany na tezie dominacji człowieka nad przyrodą lub na idei jego panowania nad

składnikami przyrody. Wśród zarzutów znajdują się również uwagi na temat racjonalistycznego charakteru kultury, technokratyzmu oraz ekonomizmu. W odniesieniu do tej krytycznej oceny należy zaznaczyć, iż panowanie człowieka nad przyrodą nie oznacza tylko jego grabieżczej i nieroztropnej eksploatacji zasobów środowiska, ale i zarządzania mocami technicznymi. Chodzi o moralność i racjonalność, które tylko człowiek ma i na podstawie których może odpowiednio funkcjonować w środowisku. Za tym uzasadnieniem przemawia ponadto edukacyjny wymiar podejmowania zagadnień z dziedziny społeczno-przyrodniczej, gdyż to za jego sprawą następuje stymulowanie do ochrony środowiska nie kogo innego, jak tylko człowieka. Dowodem tego są zaprezentowane działania organizacji katolickich, których misją jest troska o przywołany w encyklice *Laudato si'* wspólny dom. Ta troska, przekładająca się na działania praktyczno-edukacyjne, winna wynikać ze zdroworozsądkowego poznania konkretnego problemu.

Christianae" 29 (1993) 2, s. 137-146.

²⁶ Por. Z. Wróblewski, *Natura i cele*, Lublin 2010, s. 73.

Common sense cognition in the practice of environmental education of the Catholic Church

Keywords: environmental education, cognition, common sense, educational practice

The issue of common-sense cognition is an important source of knowledge from the point of view of environmental protection issues. Such cognition allows for a proper, distortion-free assessment of the current state of the social and natural environment, and consequently orientates man to take preventive and protective measures in those areas that require such undertakings.

The article presents holistic issues related to the urgent need to cover the social and natural space with protective

measures, which are reflected in the practice of the educational mission of the Catholic Church together with their associations and charitable organizations. The aforementioned mission is related to the humanistic reflection on the environmental crisis and constitutes a practical and educational platform. Both activities of Christian communities use data taken from common-sense cognition, which is a valuable tool in obtaining and determining reliable information.

Bibliografia

1. Andrzejuk A., *Etyka chronienia osób. Zarys problematyki*, „Rocznik Tomistyczny” 3 (2014), s. 23-41.
2. Gogacz M., *Antropologiczne i etyczne podstawy ochrony przyrody*, „Studia Philosophiae Christianae” 29 (1993) 2, s. 137-146.
3. <https://catholicclimatemovement.global/pl/our-story-pl/> (dostęp: 13.05.2021).
4. <https://laudatosi.caritas.pl/projekt-laudato-si/> (dostęp: 13.05.2021).
5. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_01051991_centesimus-annus.html (dostęp: 04.08.2021).
6. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_30121987_sollicitudo-rei-socialis.html (dostęp: 08.08.2021).
7. Dołęga J. M., *Ekofilozofia i jej otulina*, w: *Rozmaitości ekofilozofii*, pod red. A. Skowrońskiego, Olecko 2006, s. 43-67.
8. Jan Paweł II, Orędzie na XXIII Światowy Dzień Pokoju, *Pokój z Bogiem stwórcą, pokój z całym stworzeniem (1 stycznia 1990)*, „Zielony zeszyt REFA” (2005) 6, s.13-22.
9. Krąpiec M. A., *Elementy filozofii poznania*, w: M.A. Krąpiec, S. Kamiński, Z. J. Zdybicka, i in., *Wprowadzenie do filozofii*, Lublin 1999, s. 335-396.
10. Kaniewska M., Klimski M., *Edukacja globalna wzmacnieniem procesu budowania solidarnego i sprawiedliwego świata*, w: *Theoria i praxis zrównoważonego rozwoju. 30 lat od ogłoszenia raportu Brundtland*, pod red. R.F. Sadowski, Z. Łepko, Warszawa 2017, s. 281-294.
11. Paul VI, *Message to the Stockholm Conference on Human Environment, A Hospitable Earth for Future Generations*, Watykan, 1.06.1972, http://conservation.catholic.org/pope_paul_vi.htm (dostęp: 29.04.2021).
12. Paweł VI, *List do Maurice Stronga sekretarza generalnego konferencji Narodów Zjednoczonych o ochronie środowiska człowieka*, Watykan, 1.06.1972, https://www.vatican.va/content/paulvi/en/messages/pontmessages/documents/hf_pvi_mess_19720605_conferenza-ambiente.html (dostęp: 12.05.2021).
13. Ślipko T., Zwoliński A., *Rozdroża ekologii*, Kraków 1999.
14. Ślipko T., *Granice życia. Dylematy współczesnej bioetyki*, Kraków 1994.
15. Tyburski W., *Pojednać się z Ziemią. W kręgu zagadnień humanizmu ekologicznego*, Toruń 1993.
16. U Thant S. *Człowiek i jego środowisko. Raport sekretarza generalnego ONZ z dn. 26. 5. 1969 roku*. http://web.archive.org/web/20080401001208/www.kwik.kapkap.pl/www/raport_u_thanta.html (dostęp: 12.05.2021).
17. Wróblewski Z., *Natura i cele. Dyskusja argumentu teologicznego na rzecz ochrony przyrody*, Lublin 2010.